

Patologii sociale în România actuală.

Posibile soluții spirituale

Nicu Gavriluță

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

1. Toleranța pasivă

Asumându-ne datele de bază ale pluralismului religios occidental, împreună cu principiile funcționalității libertății de conștiință, vom urmări în acest text o primă formă de patologie socială: cea a intoleranței religioase la români. Ea se leagă direct de tema generoasă a libertății. Relația dintre toleranță și libertate este, cel puțin într-o primă formulare, simplă. Nu poate exista toleranță în absența libertății, iar libertatea oferă cadrul necesar manifestării toleranței.

Supoziția pe care ne-o asumăm în acest text este aceea că în spațiul românesc și în România actuală a existat și există toleranță religioasă. O simplă trimitere la datele istoriei naționale poate oferi suficiente exemple. Românii, majoritari ortodocși, i-au tolerat pe evrei, musulmani, armeni, (neo)protestanți și pe practicantii cultelor orientale. Firește, sunt și excepții, însă teza noastră are un caracter general, valabil pentru întreaga societate românească. Deocamdată nu avem suficiente motive să credem într-o așa-zisă „proverbială intoleranță românească”. Totuși, dacă nota dominantă a fost aceea de tolerare a alterității (de exemplu, husiți, rascolnici, nemoleci, duhobari, scapeți etc.) asta nu înseamnă că toleranța s-a manifestat, întotdeauna, în formula ei tare, cea care, în opinia noastră, o transformă în acceptarea alterității.

Credem mai curând că avem de-a face în istoria românilor cu o *toleranță pasivă*. Expresia îi aparține sociologului Constantin Cuciuc. Ce înseamnă *toleranță pasivă*?

Nimic altceva decât o formă moale a tolerării celui alt, una bazată pe ignoranță și chiar pe indiferență. E ca și cum am fi generoși cu cei diferiți de noi pentru că nu-i cunoaștem, nu ne interesează și nu ne provoacă. Ideea este confirmată și de o cercetare sociologică de teren din România anilor '90. Un procent de 55,6% dintre adulți (persoane de peste 18 ani) au răspuns că nu cunosc un alt cult sau o sectă din România. E limpede că, prin forța lucrurilor, acești creștini sunt toleranți cu ceilalți, fie pentru că nu-i interesează, fie pentru că nu-i cunosc.

O asemenea formă de toleranță pasivă poate oricând să se transforme în intoleranță. Or, spațiul predilect al manifestării intoleranței la români credem că este cel teologic. Preluând textul sociologului bucureștean, am putea aminti aici situațiile, mai mult sau mai puțin rare, de bigotism confesional și de antipatie a preoților față de alte confesiuni și mișcări religioase (ne)creștine.

Până la un punct, toate aceste forme de intoleranță sunt, credem noi, suportabile social. Important este ca ele să nu devină modele sociale. În fond, preotul, stând sub semnul unei taine, depune un jurământ de credință față de confesiunea/biserica sa. În virtutea acestui jurământ, preotul nu-i tolerează pe ceilalți (fie ei creștini sau nu). Firesc ar fi să-i respecte și să-i accepte ca frați de o altă credință, dar slujitori ai aceluiași Dumnezeu.

Din nefericire, nu se întâmplă de fiecare dată așa. De ce? O explicație stă și în faptul că gradul de toleranță e direct proporțional

cu cel de educație. Sunt însă și cazuri celebre de intoleranță religioasă practică chiar de capete luminate. Pe de altă parte, mentalitățile sociale nu sunt (încă) suficient de permissive pentru a permite alterității să fie asumată și prețuită ca atare. În joc sunt și interese mai largi, de politică confesională sau chiar de stat.

Cu privire la interesele de stat s-au aplicat multe strategii cu bătaie lungă de netolerare a celuilalt. În Occident sunt cunoscute asemenea situații. Iată doar câteva exemple: urmărindu-se negarea statutului de religie a Bisericii Scientologice din Italia, Curtea de Apel din Milano a redefinit religia, în 2 decembrie 1996, ca fiind un „sistem de doctrine centrate pe presupunerea existenței unei Ființe Supreme, care are o relație cu oamenii, cei din urmă având către această Ființă obligația de supunere și reverență”. În felul acesta, definiția scotea din joc Biserica Scientologică, dar și alte mișcări religioase care nu se centrau în cultul și ideologia lor pe motivul Ființei Supreme. Din fericire, în 8 octombrie 1997, Curtea Supremă Italiană a anulat această hotărâre.

O altă strategie a intolerării celuilalt constă în a profera neconținut acuze privind manipularea subtilă a minții (și) prin utilizarea nocivă a narcoticelor și halucinogenelor. În Occident asemenea strategii sunt asumate de mișcările anticult.

Următoarea variantă persuasivă mizează enorm pe mărturiile apostatilor. Aceștia sunt răzvrățiții, rebelii, „ereticii” – cei care au „trădat” denotațiunea respectivă și au sfârșit prin a pleda contra ei. Ultima strategie, cea a utilizării stigmatelor sociale („sectanți”, „rătăciți”, „păgâni” etc.) este din plin folosită și la noi.

În concluzie, toate aceste strategii trebuie cunoscute și dezavuate, pentru ca, în cele din urmă, și în România tolerarea și chiar acceptarea celuilalt să funcționeze asemenea unor realități absolut esențiale unui climat social de diversitate și pluralism religios. Toleranța pasivă ar fi, în acest caz, ceva de ordinul trecutului.

2. Stresul provocat de tehnica supersofisticată

O altă patologie cu profunde consecințe sociale este cea referitoare la stres. Există în presa *online* un articol cu titlu provocator: „Ce ne așteaptă în 2010?”. Un specialist în viitorul apropiat, Richard Watson, îndrăznește să se pronunțe. Evident, britanicul are în atenție lumea occidentală. Să vedem în ce măsură predicțiile lui se pot aplica și României actuale, țară est-europeană bântuită de spectrul radicalizării crizei.

Vom alege doar o parte dintre sumbrele previziuni ale autorului britanic. Înainte de toate, este invocată ca o gravă problemă disoluția atenției și a puterii noastre de concentrare. O problemă psihică, până la urmă. Prima cauză amintită este existența tehnicii supersofisticată. Ea ne solicită atât de mult, încât, la limită, ne paște pericolul dezumanizării. Problema principală a românului lucrător într-un birou este suprasolicitarea secvențială a atenției. Mobilul, calculatorul, televizorul ne solicită atenția și puterea de concentrare într-un mod inegal și periculos. Urmarea este aceea că nu ne mai putem concentra firesc, continuu. Gafăm imponderabil. Curând vom uita și codul PIN sau parola calculatorului. Acasă nu vom mai avea puterea să citim și să reflectăm profund, în tăcere, nici măcar pe 20-30 de pagini dintr-o carte fundamentală.

Radiografiind lucid situația, Richard Watson are dreptate. În fond, el nu spune nimic nou. Sociologii, filosofii, antropologii au anticipat deja fenomenul. S-a scris chiar despre o spectaculoasă mutație biologică și psihică a lui *homo sapiens*, una ce va duce în final la apariția lui *homo videns* sau a „noului barbar”. Totul e posibil.

Soluția profundă ar fi, din punctul nostru de vedere, una spirituală. În esență, ea presupune reactivarea străvechilor tehnici de antrenare a atenției, de concentrare și chiar de meditație. Lumea occidentală, profund secularizată, le-a redescoperit în formula sincretică a misticismului oriental sau în cea și mai provocatoare a noeticii și practicilor

de tip New-Age. Necesarele exerciții de concentrare, meditație și relaxare sunt practicate chiar și la birou, în timpul pauzei de prânz. Noi n-am ajuns (încă) până acolo. Avem însă la îndemână spiritualitatea ortodoxă, cu învățăturile Patericului și cu practicile isihaste din filocalii. Maestrul ne lipsește, însă fiecare îl întâlnește la timpul potrivit pe cel pe care-l merită.

3. Singurătatea și depresia

Alte patologii care ne domină acum, în 2010, sunt cele provocate de singurătate și depresie. În plină eră a digitalizării, noi riscăm să devenim simple monade. Trăim într-o lume suprapopulată de oameni singuri. Comunicăm superficial între noi și ratăm cu voioșie comuniunea. Ne descoperim sufletul pustiit și mintea goală. Nu avem forța interioară de a rezista demonilor crizei. În acest an, mai mulți români au ajuns în pragul sinuciderii. Alții, VIP-uri autodeclarate, cu o fantastică stimă de sine și cu așteptări pe măsură, s-au îmbolnăvit. Frecventează cabinetele psihologilor și/sau de psihoterapeuților.

Ce-i de făcut? Depinde de la caz la caz. Nu există rețete unice și nici terapeuți miraculoși. Pentru noi, un fapt este cert. Oamenii aceștia, deși maturi la trup, sunt încă neîmpliniți cultural. Boala lor este, în esență, una spirituală. Nu le-o tratează doar medicul, ci sociologul, psihologul, psihoterapeutul, preotul.

Cu toate acestea, nu-i loc de disperare. Pentru noi, cel puțin, este clar că soluția nu-i una miraculoasă. În niciun caz ea nu vine din partea unui erou salvator. Vine din partea unui popor întreg. Un sistem politic corupt se schimbă doar cu un sistem politic sănătos. Abia atunci poți spera la o terapie națională. Nu cred însă că o asemenea „minune” se va întâmpla în România anului 2010.

Deocamdată, terapia este doar una personală și spirituală. Ea ne cere să (re)descoperim virtuțile uitate ale creștinismului nostru. Ne gândim la simplitate, decență și bun-simț. Avem în atenție și disciplina interioară, cea atât de necesară pentru o firească

funcționare a oricărui om. Fără disciplină interioară nu va exista în veci ordine socială, randament și eficiență. Principiul este simplu: ce este în tine, în sufletul și mintea ta, se răsfrânge inevitabil și asupra celorlalți. Iradiază social.

Rigoarea și luciditatea ar fi alte două virtuți uitate pe care le-am putea reactualiza astăzi cu real succes. Arta de a ne întinde cât ne este plapuma se cere impetuos reînvățată, după ani și ani în care ni s-a spus că, în România, pentru a câștiga trebuie să ai „spate”, tupeu și nesimțire. După modelul VIP-urilor ultramediatizate am visat și noi să devenim mai bogați, puternici și cunoscuți.

În 2010 e momentul să revenim cu picioarele pe pământ, dar să rămânem cu capul orientat spre cer. Să-i mulțumim bunului Dumnezeu pentru încercările pe care ni le dă și să ne dorim să primim doar ceea ce ne este cu adevărat de folos!

4. Lipsa de ierarhizare a universităților și politizarea învățământului

Relativ recent a fost dat publicității un raport ARACIS privind calitatea învățământului universitar românesc. Aflăm de acolo că avem o „performanță excelentă” cu privire la „implementarea” Procesului Bologna în România. Totuși, starea învățământului superior românesc este una „moderată”. Ne bântuie, în continuare, vechea fantasmă a corelării unor „dimensiuni ale calității”: „piața muncii”, „universitate” și „conținutul procesului educațional”. Dacă nu facem ceea ce este necesar („corecțiile mari și rapide”), atunci o să avem „universități tot mai puțin performante, diplome tot mai multe, competențe individuale de tip profesional tot mai puține și, în final, o lipsă cronică de competitivitate europeană”. Este și nu este așa.

Dincolo de inevitabilul limbaj oficial și greu de citit în care a fost redactat raportul, un lucru este sigur. Avem probleme în învățământul universitar. În principiu, știam cu toții despre ce este vorba. Nu era nevoie de

o cercetare pentru a afla o asemenea „noutate”. Raportul vine însă cu ceva extrem de util: cercetări de teren, date statistice, corelații etc.

O primă problemă ține de absența unei cunoașteri precise a ceea ce înseamnă foarte exact „piața muncii în România”. Noțiunea este atât de eclectică încât este foarte greu să o cuantifici măcar la nivelul unei singure specializări. Iau un exemplu la întâmplare: „Comunicare și Relații Publice”. Practic, fiecare instituție din România are nevoie de un bun specialist în comunicare. Problema este următoarea: ce anume înseamnă un „bun specialist” pentru ei? Fiecare director de firmă va răspunde altceva la o asemenea întrebare. Angajatorii nu s-au pus de acord cu privire la un set comun de competențe, iar universitățile nu vor reuși în veci să-i mulțumească pe toți.

Firească ar fi ca angajatorii să aibă încredere în profesorii din universitățile cu tradiție ale țării. Specialiștii de acolo știu bine ce competențe să formeze și ce discipline corespund acelor competențe. Noi nu putem forma un absolvent ideal care, în secunda doi după absolvire, să fie perfect adaptat cerințelor unei oarecare primării sau exigențelor specifice unui partid politic. Imposibil. Însă îi putem forma în așa fel pe studenții noștri încât să fie în măsură să se adapteze imediat și cu succes cerințelor dintr-o primărie sau dintr-un partid politic. Problema este alta: instituțiile respective (încă mai) angajează necorespunzător (exprimare eufemistică!), disprețuiesc specializările umaniste sau social-politice și scot posturile la concurs, condiționate fiind de lege sau de partenerii europeni.

Apoi, încă nu avem o serioasă ierarhie a universităților din România. Este vorba de o ierarhie rezultată din analiza comisiilor de specialitate ARACIS, comisii formate din autentici specialiști în domeniile evaluate.

Ne-am săturat ca filosofia, de exemplu, să fie evaluată tot de ingineri specialiști în petrol și gaze!

O altă maladie socială este *politizarea învățământului*. Politizarea înseamnă, printre altele, susținerea unor universități particulare dubioase de către parlamentarii ce sunt „profesori” acolo, cu salarii consistente și norme didactice imposibil de susținut. Politizarea mai înseamnă angajarea în ministerul de specialitate a unor oameni care habar n-au de învățământ. N-au predat nimic în viața lor. Dacă cineva, de pildă, dă bine la televizor, o angajăm consilieră. Îi va speria și îi va convinge ea pe sindicaliști și pe veșnic nemulțumiții de profesori.

Tot în categoria politizării stă și incapacitatea ministerului educației de a plăti, la timp și integral, banii pentru locurile bugetare ce revin fiecărei universități din țară. Este o obligație elementară, de bun simț.

În sfârșit, o altă patologie este suprasolicitația. Încărcătura didactică a normei unui profesor universitar este, de multe ori, ceva de speriat. Are între 12 și 40 de ore pe săptămână, în condițiile în care legea prevede 5-7 ore. De ce? Pentru a ridica saci cu bani? Nici vorbă! De vină este acoperirea financiară și nefericitul principiu al finanțării pe student și nu pe programe didactice. Este o formă cinică și distructivă de a menține subfinanțarea învățământului universitar românesc. Așa ceva, specialiștii din universitățile europene cu greu pot să înțeleagă.

În concluzie, patologiiile sociale din România actuală se cer corect și urgent diagnosticate. Este rostul specialiștilor să o facă. În mod deosebit al sociologilor. Este ceea ce membrii Institutului de Cercetare a Calității Vieții din cadrul Academiei Române au făcut cu real profesionalism în ultimii 20 de ani. Cu toții merită felicitați și, în mod cu totul special, domnul academician Cătălin Zamfir!

Primit la redacție: septembrie, 2010